

Beata Pastwa-Wojciechowska¹, Iwona Grzegorzewska²
Joanna Głowczewska³

¹ Uniwersytet Gdański

beata.pastwa-wojciechowska@ug.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-0561-6125>

² Uniwersytet Zielonogórski

i.grzegorzewska@wns.uz.zgora.pl; <https://orcid.org/0000-0003-0890-9553>

³ Uniwersytet Gdański

joanna.glowczewska@ug.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-9101-0380>

Osoba stosująca przemoc w bliskiej relacji a empatia i inteligencja emocjonalna

Abstrakt: Celem artykułu jest opisanie poziomu empatii i inteligencji emocjonalnej oraz ich wzajemne zależności u osób stosujących przemoc domową. Empatia traktowana jest często jako element składowy inteligencji emocjonalnej, dlatego wskazanie zależności pomiędzy jej poszczególnymi rodzajami a poziomem inteligencji emocjonalnej dałoby szczegółowy obraz kompetencji emocjonalnych w badanej grupie. W badaniu wykorzystano dwa narzędzia, tj. Kwestionariusz Inteligencji Emocjonalnej TEIQue-SF (Trait Emotional Intelligence Questionnaire) autorstwa Petridesa i Furnhamana (2001) w polskiej adaptacji Wytykowskiej i Petridesa (2007) oraz Skalę Wrażliwości Empatycznej w opracowaniu Kaźmierczak, Płopy i Retowskiego (2007). Przebadano 50 mężczyzn stosujących przemoc wobec swoich partnerek, którzy zostali skierowani na zajęcia korekcyjno-edukacyjne. Uzyskane rezultaty badań pozwoliły na stwierdzenie, że u osób badanych: 1) występuje wysoki poziom empatii na skali Osobistej Przykrości (8 sten) oraz Empatycznej Troski (7 sten), natomiast na skali Przyjmowania Perspektywy uzyskali oni wyniki na umiarkowanym poziomie (5 sten); 2) w zakresie inteligencji emocjonalnej u osób stosujących przemoc stwierdzono wyniki niższe niż średnie wyniki uzyskane przez autorów polskiej adaptacji narzędzia, oraz 3) nie potwierdzono dotychczasowych wyników badań wskazujących na związek empatii i inteligencji emocjonalnej.

Słowa kluczowe: przemoc w bliskiej relacji, empatia, inteligencja emocjonalna, kontrola, emocje.

Wprowadzenie

Przemoc partnerska to problem wieloaspektowy, a jej powszechne występowanie świadczy o tym, że jest to problem aktualny, a także wskazuje na konieczność jego analizy z perspektywy wielu dyscyplin naukowych. Różne spojrzenia na problem przemocy partnerskiej łączy fakt, że mimo wielu oddziaływań, badań i dociekań naukowych temat ten wciąż zgłębiany w zakresie wiedzy dotyczącej mechanizmów i zapobiegania temu problemowi społecznemu.

Współczesne wyniki badań i analiz przemocy partnerskiej, w tym przemocy domowej, doprowadziły do zmiany przekonań na temat tego, kim może być sprawca tego typu przemocy, wskazując również na kobiety jako sprawczynie. Wynika to zarówno ze zmieniającego się modelu kobiecości, jak i, co ważniejsze, z większej świadomości wśród mężczyzn, że istnieje zjawisko przemocy ze strony kobiet oraz profilaktyka tego problemu (Cabalski, 2017). Nie zmienia to faktu, że większość badań dotyczących charakterystyki sprawców przemocy domowej dotyczy opisu funkcjonowania mężczyzn i taką też perspektywę przyjęto w tym artykule.

Z reguły dotychczasowe badania opisujące funkcjonowanie osób stosujących przemoc w bliskich związkach romantycznych skupiały się na ich cechach osobowościowych oraz na historii doświadczeń życiowych. Przegląd literatury wskazuje, że osoby te cechują się niskim poczuciem własnej wartości, patologiczną zazdrością, zaburzeniami osobowości, szczególnie antyspołecznymi, oraz poczuciem bezsilności (Browne, Herbert, 1999). Zwraca się także uwagę na zależność emocjonalną sprawców od ich partnerek, skłonność do depresji, wysoki poziom niepokoju przy niskim poczuciu wartości (Vaselle-Augenstein, Ehrlich, 1992). Kompilacja tych cech powoduje silną zależność sprawcy od partnerki i intensywny lęk wynikający z obawy przed opuszczeniem (Dyjakon, 2016). Dutton (2001) zwraca też uwagę na rolę wcześniejszych traumatycznych doświadczeń urazowych w kształtowaniu się tendencji do stosowania przemocy w życiu dorosłym oraz cech zaburzeń osobowości typu borderline. Co więcej, autor zaznacza, że doświadczanie przemocy w dzieciństwie jest jedną z przyczyn kształtowania się nieprawidłowej osobowości typu borderline, a w tym negatywnego stosunku do kobiet przy silnej zależności od partnerki, którą często obserwuje się u osób stosujących przemoc w bliskich związkach. Sprawcy przemocy domowej często też przejawiają nieadekwatnie silną złość przy dużych problemach z jej kontrolą, która pojawia się szczególnie w przypadkach, kiedy interpretują zachowanie partnerki jako wycofanie z relacji (Saunders, 1992).

Niezależnie od tego, jaką typologię sprawców przemocy domowej przyjmujemy, nasuwa się pewien wniosek: według literatury przedmiotu osoby krzywdzące drugą osobę w związku partnerskim, pomimo ciągłej demonstracji władzy i siły, są osobami o licznych deficytach w samokontroli i obniżonej własnej wartości. Co więcej, dane potwierdzają słuszność założenia, że trudno zdefiniować jeden

profil sprawcy przemocy partnerskiej (Rode, 2018). Choć każda relacja jest niepowtarzalna, to mechanizmy powstawania i podtrzymywania przemocy są spójne dla związków dotkniętych przemocą. Stereotypowo w postrzeganiu społecznym sprawca przemocy domowej jest osobą silną, kontrolującą otoczenie i pewną siebie. Wynik badań i analiz wskazują jednak na pewne słabości i trudności w ich codziennym funkcjonowaniu. Ponieważ sama relacja przemocowa oparta jest na odczuwaniu silnych emocji zarówno u sprawcy przemocy, jak i ofiary, a mechanizmy opierają się też na manipulacji tymi emocjami, w artykule pojęto próbę analizy funkcjonowania emocjonalnego osób dokonujących czynów przemocowych w bliskim związku.

Rozważając problematykę stosowania agresji, często poruszane są kwestie związane z deficytem w rozpoznawaniu i rozumieniu emocji innych ludzi. I tak, brak empatii jest często łączony z zachowaniami przemocowymi (Pastwa-Wojciechowska, Kaźmierczak, 2018; Kaźmierczak, Karasiewicz, 2021). Sam konstrukt, jakim jest empatia, definiowany jest w różny sposób, mimo to definicje te spójne są w tym, że empatia odnosi się do reakcji jednostki na doświadczenia afektywne innych ludzi.

Empatia utożsamiana jest z tworzeniem i utrzymywaniem relacji społecznych, zwłaszcza o większym stopniu bliskości (Pastwa-Wojciechowska, Kaźmierczak, 2018). Rozwój empatii wiązany jest z rozwojem moralnym (Hoffman, 2006; Stocks, Lishner, Decker, 2009), a zachowania wynikające z empatii są wysoko wartościowane społecznie, ponieważ empatia jest doceniana jako predyktor niesienia pomocy innym, a nawet jako źródło zachowań altruistycznych (m.in. Batson, 1991). Uwzględnia się ją również w programach mających na celu zmniejszenie przemocy w relacjach (m.in. Rosenberg, 2003). Rola empatii dla korzystnego przebiegu relacji romantycznych, dobrej komunikacji między partnerami i małżeńskiej satysfakcji również została dobrze zanalizowana (m.in. Wojciszke, 2017). Badania dotyczące poziomu empatii u osób będących sprawcami przestępstw pokazują, że wykazują one bardzo niski poziom empatycznej troski w stosunku do swoich ofiar. Również badania dotyczące jednostek z osobowością psychopatyczną dowodzą zaburzeń mechanizmów empatii w grupie osób mających tendencję do zachowań agresywnych (Blair, Mitchell, Blair, 2005). Badania na gruncie polskim wskazują, że osoby z tej grupy zaburzeń osobowości mają deficyty emocjonalne: brak empatii, niski poziom lęku oraz skłonność do agresywnych i impulsywnych zachowań (Pastwa-Wojciechowska, 2004, 2013). Sprawcy zachowań aspołecznych, przemocy i agresji seksualnej są regularnie opisywani jako posiadający niewystarczającą empatię (Miller, Eisenberg, 1988).

Empatia współcześnie jest najczęściej ujmowana jako konstrukt wielowymiarowy, łączący emocjonalne i poznawcze jej aspekty (Batson, 2009; Davis, 2006; Kaźmierczak, 2008, 2015). Zwraca się uwagę na procesy samoregulacji, niezbędne do efektywnego obdarzania innych empatią, zwłaszcza w obliczu obserwacji cudzych, silnych, negatywnych emocji (Eisenberg, Fabes, 1992). Z tego względu

wyróżnia się poznawczo prostsze empatyczne reakcje, polegające na przejmowaniu cudzych negatywnych emocji oraz bardziej złożone reakcje obdarzania innych współczuciem i troską wówczas, gdy tego potrzebują (Davis, 2006). Analizując związek empatii z przemocą, wiele badań wskazuje, że empatyczna troska i przyjmowanie perspektywy są elementami empatii, które hamują zachowania agresywne (Miller, Eisenberg, 1988; Loudin, Loukas, Robinson, 2003; Finkel i in., 2012). Wynika to m.in. faktu, że obserwowanie emocji strachu u ofiary może wzbudzić empatyczną troskę i współczucie, a co za tym idzie, hamować reakcje agresywne. Można więc przyjąć, że empatia stanowi swojego rodzaju inhibitor zachowań przemocowych. Niemniej jednak z badań wynika, że związek empatii z przejawianiem zachowań agresywnych nie jest jednoznaczny. Doświadczanie osobistej przykrości, która jest skierowaną reakcją na siebie i przejawia się w postaci odczuwania lęku wzbudzonego przez emocje drugiej osoby, koreluje z wyższą tendencją do zachowań agresywnych (Eisenberg, 2000; Fernandez i in., 2011). Osobista przykreść wiąże się też ze zwiększonym poczuciem złości oraz przypisywaniem winy za własne odczucia innej osobie, co może skutkować reakcją agresywną (Davis, 1999), a także z lękiem społecznym, który jest istotnym predyktorem wrogości (DeWall i in., 2010).

Analizując obraz funkcjonowania emocjonalnego osób dopuszczających się czynów przemocowych w związku partnerskim, a w szczególności roli empatii, warto zadać pytanie, czy informacja na temat reakcji emocjonalnej i poznawczej na emocje innych ludzi jest wystarczająca w rozpatrywaniu tego zagadnienia, czy też należy zwrócić uwagę na istotę rozumienia własnych i cudzych stanów emocjonalnych. Dlatego też kolejnym konstruktem, na który należy zwrócić uwagę jest inteligencja emocjonalna.

Głównym elementem inteligencji emocjonalnej jest przetwarzanie informacji emocjonalnych, czyli rozumienie emocji, które można taktować zarówno jako zdolność, jak i kompetencję społeczną (Mayer, Geher, 1996; Matczak, Knopp, 2013). Ocena i ekspresja emocji własnych jako element inteligencji emocjonalnej warunkuje stopień, w jakim są one właściwie rozpoznane, i tym samym po części kształtuje sposób ich wyrażania: zarówno werbalnie, jak i niewerbalnie. Salovey i Mayer (1990) podkreślali również, że stopień, w jakim informacje emocjonalne przetwarzane z organizmu są wyrażane w sposób społecznie akceptowalny, zależy od indywidualnych umiejętności jednostki. Według Saloveya i Mayera (1990) ludzie mają dostęp do swoich nastrojów w sposób bezpośredni i refleksyjny. Dzięki refleksyjności zyskują wiedzę na temat nastroju swojego i innych, a dzięki systemowi regulacyjnemu możliwe jest przeżywanie metadoświadczeń związanych z nastrojem oraz wpływanie na jego zmianę w pożądanym kierunku. Dodatkowo autorzy podkreślili wpływ emocji na postrzeganie problemów oraz formułowanie strategii ich rozwiązywania. Według nich, w zależności od tego, jaki charakter (znak) mają obecnie przeżywane emocje, jednostka będzie w stanie w różnicowanym stopniu generować nowe pomysły, organizować materiał pamięciowy,

dostrzegać relacje między różnymi ideami. Ponadto emocje mogą zakłócać procesy poznawcze, np. te z rozwiązywaniem problemów. Umiejętność zarządzania emocjami i kierowania nimi tak, aby stanowiły wsparcie w osiągnięciu celów, stanowi jeden z najważniejszych elementów składowych efektywności jednostki oraz związana jest z motywacją oraz zdolnością odraczania gratyfikacji (Mischel, 2015).

Warto podkreślić założenie, że poziomy umiejętności w rozumienia swoich emocji oraz emocji innych osób są ze sobą wzajemnie powiązane, gdyż dopiero ich jednoczesne wykorzystanie umożliwia społeczne dostosowanie. Empatia często traktowana jest jako jedna ze składowych inteligencji emocjonalnej, dlatego interesujące jest badanie tych dwóch zmiennych jednocześnie i analizowanie związków pomiędzy nimi. Badania wskazują na pozytywny związek między inteligencją emocjonalną a afektywną empatią, szczególnie empatyczną troską (Mayer, Geher, 1996; Matczak, Knopp, 2013). Natomiast niektóre wyniki badań wskazują na brak związku między rozumieniem emocji i osobistą przykrością (Mayer, Geher, 1996), co może wynikać z faktu, że reagowanie osobistą przykrością jest związane z trudnościami w oddzieleniu emocji innych osób od własnych. Takich wniosków dostarczyły badania, które wskazują, że trening w zakresie umiejętności emocjonalnych powinien opierać się na obniżeniu tendencji do reagowania tym typem empatii (Castillo i in., 2013). Z kolei wyższe kompetencje emocjonalne sprzyjają relacjom w bliskich związkach międzyludzkich (Plopa, 2005; Matczak, Knopp, 2013). Wysoki poziom inteligencji emocjonalnej wspomaga stosowanie pozytywnych metod rozwiązywania konfliktów międzyludzkich (Salovey, Mayer, Caruso, 2004), natomiast deficyty w zakresie inteligencji emocjonalnej mogą prowadzić do błędnego odczytywania emocji u partnera (Fitness, 2001). W kontekście stosowania przemocy interesujące są badania ukazujące na ujemny związek między inteligencją emocjonalną a agresywnością, które pokazują, że błędy w odczytywaniu informacji społecznych i emocjonalnych stanowią podłoże agresji (Dodge, 1989).

Być może samo odczuwanie emocji nie jest aspektem wystarczającym do redukcji zachowań agresywnych, gdyż bez ich rozumienia i umiejętności przetwarzania informacji emocjonalnych mogą stanowić swojego rodzaju obciążenie dla obserwatora. Innymi słowy, biorąc pod uwagę wyniki dotychczasowych badań, analizując funkcjonowanie emocjonalne osób stosujących przemoc wobec osoby bliskiej, warto oprócz analizy poziomu empatii zwrócić uwagę na umiejętność rozumienia emocji wśród tych osób.

Cel badań

Celem niniejszego badania było określenie poziomu empatii oraz inteligencji emocjonalnej a także ich wzajemnych zależności w badanej grupie osób stosujących przemoc domową. Analiza poziomu empatii w grupie badanej miała na celu zweryfikowanie założeń dotyczących negatywnych aspektów odczuwania trudnych

emocji innych ludzi na funkcjonowanie człowieka, w tym na negatywne skutki w postaci agresji wobec innych ludzi. Natomiast w analizie poziomu inteligencji emocjonalnej w grupie badanej dążono do sprawdzenia subiektywnej oceny zdolności do rozumienia i radzenia sobie z emocjami. Inteligencja emocjonalna jest ściśle związana z pojęciem empatii, natomiast dotyczy nie tyle współodczuwania w stosunku do drugiej osoby, ale umiejętności radzenia sobie i pracy emocjonalnej. Uwzględniając dane dostępne w literaturze przedmiotu, starano się więc określić wzajemne zależności między badanymi zmiennymi. Uwzględniając zarówno przedstawione powyżej rozważania teoretyczne, jak i uwarunkowania metodologiczne, czyli eksploracyjny charakter badań, postanowiono przetestować trzy pytania badawcze: 1) Jaki jest poziom empatii osób badanych? 2) Jaki jest poziom inteligencji emocjonalnej badanych osób? oraz 3) Jaka występuje zależność pomiędzy empatią i inteligencją emocjonalną w badanej grupie? Tak sformułowane pytania pozwoliły nie tylko na opis poziomu wyżej wymienionych zmiennych oraz ich wzajemnych zależności u osób badanych, ale także na odniesienie ich do populacji ogólnej, co umożliwia zaprojektowanie strategii, programów czy interwencji, które mogą przynieść korzyści większej liczbie osób.

Kluczowe jest zrozumienie, że wyniki uzyskane na grupie osób (próbie) niekoniecznie muszą w stu procentach odzwierciedlać zachowania czy cechy całej populacji.

Osoby badane i ich charakterystyka

Badaniem objęto 50 mężczyzn – sprawców przemocy partnerskiej. Średni wiek osób biorących udział w badaniu wyniósł 45,4 (SD = 11,38). Wykształcenie podstawowe miało 7 osób, średnie 22 osoby, zawodowe 20 osób, jeden badany miał wykształcenie wyższe. Warunkiem doboru do grupy było pozostawanie w czasie badania w związku, w którym badany stosował przemoc wobec partnerki. Osoby uczestniczące brały udział w programie korekcyjno-edukacyjnym, do którego zostały skierowane przez pracowników Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej na podstawie informacji z Niebieskich Kart i wywiadu środowiskowego. Podczas rekrutacji została przeprowadzona szczegółowa rozmowa na temat związku w jakim one funkcjonują. Wywiad dotyczył przemocy oraz kłótni, i miał na celu weryfikację informacji otrzymanych od pracowników socjalnych. Podczas spotkania uzyskiwano także informacje na temat występowania uzależnień i ewentualnego leczenia psychiatrycznego. W chwili rozpoczynania zajęć, osoby badane były prośzone o wyrażenie zgody na udział w badaniu, który był dobrowolny, i mogły one wycofać swoją zgodę na udział w nim w każdym momencie. Przeprowadzono również rozmowę z pracownikiem socjalnym lub kuratorem, który obejmował dozorem sprawcę przemocy, w celu weryfikacji informacji na temat stosowanej przez sprawcę przemocy.

Narzędzia badawcze

W badaniu zastosowano następujące narzędzia badawcze:

1. Kwestionariusz inteligencji emocjonalnej TEIQue-SF (*Trait Emotional Intelligence Questionnaire*) autorstwa Petridesa i Furnhmana (2001) w polskiej adaptacji Wytykowskiej i Petridesa (2007). Kwestionariusz ten pozwala na pomiar 4 składników inteligencji emocjonalnej, jakimi są: Dobrostan, Samokontrola, Umiejętności Emocjonalne i Umiejętności Społeczne, które pozwalają na oszacowanie wyniku ogólnego inteligencji emocjonalnej. W teście tym badani ustosunkowują się do podanych stwierdzeń, zaznaczając swoją odpowiedź na skali od 1 do 7, gdzie 1 oznacza, że badany zupełnie się nie zgadza z podanym stwierdzeniem, a 7, że całkowicie się zgadza. Wynik ze skali pozwala na oszacowanie poziomu inteligencji emocjonalnej jako cechy. Rzetelność skali wyrażona wskaźnikiem *alfa* Cronbacha wynosi 0,90 dla mężczyzn.
2. Skala Wrażliwości Empatycznej autorstwa Kaźmierczak, Płopy i Retowskiego (2007). Kwestionariusz został skonstruowany na modelu empatii w ujęciu Davisa (1999), który zakłada, że w odpowiedzi na obserwowanie cudzej sytuacji emocjonalnej u obserwatora uruchamiają się reakcje: poznawcza, afektywna lub behawioralna. W tabeli 2 przedstawiono opis poszczególnych wymiarów empatii. Współczynnik rzetelności poszczególnych skal wyrażony *alfą* Cronbacha jest wysoki, i dla skali Empatyczna Troska wynosi 0,78, dla Przyjmowania Perspektywy – 0,74, a dla Osobistej Przykrości – 0,78.

Tabela 1. Opis wymiarów empatii mierzonych kwestionariuszem SWE

Wymiar empatii	Opis
Empatyczna Troska	dotyczy uczuć zorientowanych na innych, przejawia się skłonnością do współczucia i współodczuwania wobec osoby, która znalazła się w niekorzystnej sytuacji
Przyjmowanie Perspektywy	dotyczy zdolności oraz tendencji do spontanicznego przyjmowania czyjegoś punktu widzenia oraz umiejętności „wyjścia poza własne ja” w kontaktach interpersonalnych
Osobista Przykrość	dotyczy uczuć zorientowanych na siebie, skłonności do odczuwania negatywnych emocji w odpowiedzi na cierpienie innych ludzi

Źródło: Kaźmierczak, Płopa, Retowski, 2007, s. 12.

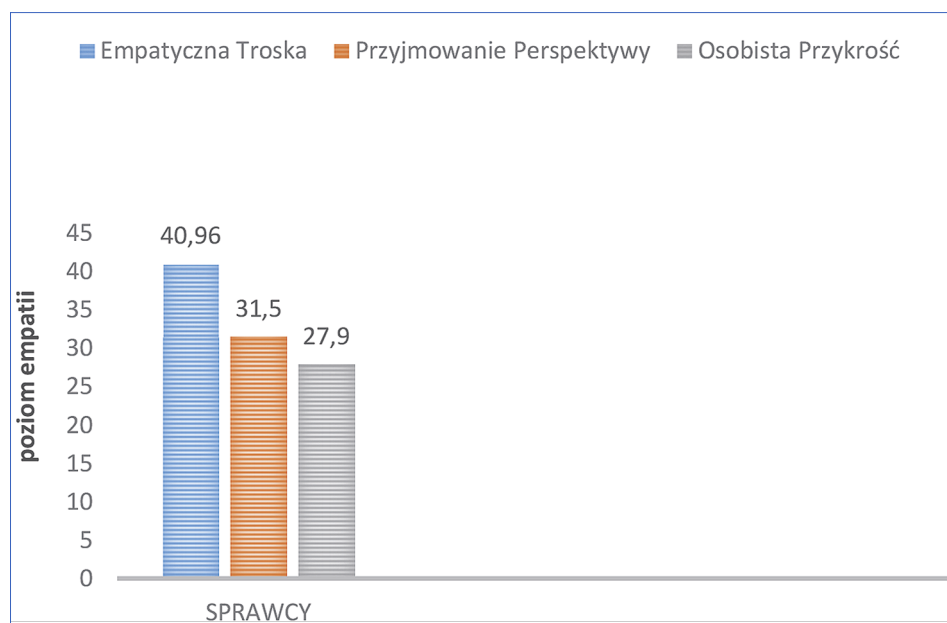
Wyniki badań własnych

Jak wskazano, celem badania było określenie poziomu empatii oraz inteligencji emocjonalnej wśród osób stosujących przemoc domową. W związku z tym

w pierwszej kolejności opisano wyniki dla poszczególnych zmiennych, tj. empatii i inteligencji emocjonalnej, a następnie określono związek pomiędzy badanymi zmiennymi.

Poziom empatii

W celu ustalenia poziomu empatii w grupie badanej w porównaniu z populacją ogólną uzyskane wyniki kwestionariuszowe odniesiono do norm stenowych stworzonych dla kobiet i mężczyzn (Kaźmierczak, Płopa, Retowski, 2005). Uzyskane rezultaty badań wskazują, że sprawcy przemocy partnerskiej uzyskują wysoki poziom empatii na skali *Osobistej Przykrości* (8 sten) oraz *Empatycznej Troski* (7 sten), natomiast na skali *Przyjmowania Perspektywy* uzyskali wyniki na umiarkowanym poziomie (5 sten). Wyniki prezentuje wykres 1.

Wykres 1. Poziom empatii w grupie badanej

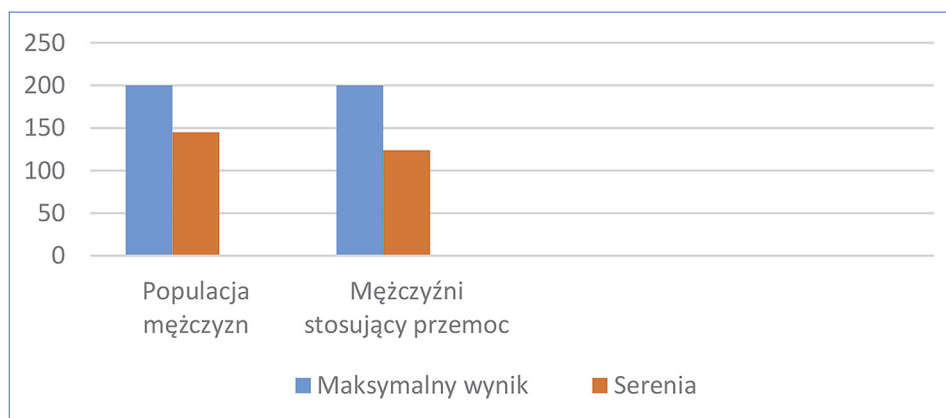
Źródło: badania własne.

Wysoki poziom wyników na skali empatii *Osobista Przykrość* może wskazywać na fakt, że sprawcy przemocy mogą skupiać się na własnych negatywnych odczuciach związanych z emocjonalną sytuacją w jakiej znajduje ofiara, a w konsekwencji może to nasilać odczuwanie złości. Osobista przykrość dodatkowo związana jest z brakiem bądź niskimi umiejętnościami radzenia sobie z negatywnymi emocjami. W zakresie *Empatycznej Troski* sprawcy przemocy domowej uzyskali wysokie wyniki, które mogą świadczyć o silnej tendencji do współczucia drugiej osobie. Wynik ten może być związany z poczuciem winy pojawiającym się w fazie cyklu przemocy związanej z miesiącem miodowym (Walker, 1991). Warto zaznaczyć, że

osoby badane uzyskały przeciętne nasilenie *Przyjmowania Perspektywy*, co może wskazywać na umiarkowaną tendencję do spontanicznego przyjmowania punktu widzenia drugiej osoby oraz przeciętne umiejętności przewidywania reakcji emocjonalnych innych osób.

Poziom inteligencji emocjonalnej w grupie badanej

Analizując poziom inteligencji emocjonalnej, ze względu na brak norm, odniesiono uzyskane wyniki do maksymalnego wyniku, jaki może uzyskać osoba badana w kwestionariuszu, czyli 210 punktów. Natomiast badania dotyczące polskiej adaptacji narzędzia wykazały, że w grupie 239 mężczyzn średni wynik wynosił 144,9 (Szczygieł, Jasielska, Wytykowska, 2015). W przeprowadzonym przez nas badaniu osoby stosujące przemoc uzyskały wynik niższy niż średnie wyniki uzyskane przez autorów polskiej adaptacji narzędzia ($M = 123,98$; $SD = 15,77$). Ponadto, biorąc pod uwagę maksymalny możliwy do uzyskania wynik, można stwierdzić, że badana grupa charakteryzuje się przeciętnym poziomem inteligencji emocjonalnej (wykres 2).

Wykres 2. Poziom inteligencji w badanej grupie w porównaniu z grupą mężczyzn z populacji ogólnej
Źródło: badania własne.

Uzyskane wyniki wskazują, że osoby badane postrzegają swoje umiejętności dotyczące identyfikowania, rozumienia, regulowania i wykorzystywania swoich emocji oraz emocji innych ludzi jako przeciętne. Wyniki te pozostają w zgodzie z dotychczasowymi badaniami, wskazującymi na związek inteligencji emocjonalnej z kontrolą emocji, lepszym funkcjonowaniem społecznym i mniejszą agresywnością.

Związek między inteligencją emocjonalną a empatią

Kolejną analizowaną kwestią był związek między empatią a inteligencją emocjonalną w grupie badanej. Wyniki wskazują, że empatyczna troska, osobista przykrość oraz przyjmowanie perspektywy nie były istotnie związane z inteligencją

emocjonalną w grupie sprawców przemocy domowej. Zależności między zmiennymi były ujemne i bardzo słabe. Wyniki analizy przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Związek między inteligencją emocjonalną a empatią w całej grupie badanej

EMPATIA	r Pearsona
Empatyczna troska	0,12
Osobista przykrość	-0,05
Przyjmowanie perspektywy	-0,14

Źródło: badanie własne.

Dyskusja wyników

Wyniki przeprowadzonych badań pozwoliły na sformułowanie kilku wniosków dotyczących poziomu empatii wśród sprawców przemocy w związku. Sprawcy tego typu przemocy przejawiają wysoki poziom osobistej przykrości, która jest afektywnym wymiarem empatii. Osobista przykrość zawsze wiąże się z doświadczaniem negatywnych emocji, natomiast nie zawsze reakcja emocjonalna jest analogiczna do tej, którą przeżywa osoba obserwowana. Ten rodzaj reagowania na emocje drugiej osoby jest pewnego rodzaju modyfikacją dokonywaną przez osobę obserwującą czyjeś cierpienie (Davis, 1999). Jak już wcześniej zaakcentowano, w części teoretycznej pracy osobista przykrość, ponieważ jest związana z reakcją skierowaną na siebie, może wzbudzać tendencje do zachowań agresywnych (Eisenberg, 2000; Fernandez i in., 2011). Ten wymiar empatii związany jest z większym poziomem złości oraz przypisywaniem winy za własne odczucia innej osobie (Davis, 1999). Osobista przykrość związana jest także z lękiem społecznym, który jest istotnym predyktorem wrogości (DeWall i in., 2010).

Wyniki uzyskane w badaniach własnych dotyczące poziomu osobistej przykrości z jednej strony stoją w sprzeczności do dotychczasowych doniesień z badań, wskazujących na niski poziom empatii wśród sprawców przemocy domowej, z drugiej – analiza literatury przedmiotu wskazuje na zasadność łączenia osobistej przykrości z trudnością w kontroli impulsów oraz zachowaniami przemocowymi i konfliktowymi. Można przyjąć założenie, że odczuwanie negatywnych uczuć bliskiej osoby może prowadzić do trudności w klarownej ocenie sytuacji w jakiej się ona znajduje. Uczestnicy badań własnych byli osobami pozostającymi w bliskiej relacji romantycznej, w której dochodzi do przemocy. W takiej relacji silne odczuwanie emocji drugiej osoby w znaczący sposób może zaburzać regulacje własnych stanów emocjonalnych, a co za tym idzie, skutkować podejmowaniem działań agresywnych. Wskazuje też na konieczność doprecyzowania rodzaju przemocy, albowiem, jak to już zaakcentowano, rodzaj stosowanej przemocy może mieć istotne znaczenie dla wyjaśniania szerszego konstruktu jakim jest przemoc domowa.

Wynik uzyskany przez grupę badaną w zakresie przyjmowania perspektywy pozostaje w zgodzie z dotychczasowymi wynikami badań. Osoby stosujące przemoc uzyskały przeciętne wyniki w zakresie poznawczego wymiaru empatii. Wysoki poziom poznawczej empatii jest ujemnie związany z zachowaniami agresywnymi, łączona jest ona bowiem z poznawczą oceną sytuacji i umiejętnością analitycznego przyjęcia punktu widzenia drugiej osoby (Lewicka, 2002). Należy także zaznaczyć, że poznawczy aspekt empatii może być wykorzystywany do oceny własnych zasobów lub innych osób do osiągania zamierzonych celów przez sprawcę. Innymi słowy, dzięki aspektom poznawczym empatii sprawca przemocy przewiduje, jakie zachowania przemocowe mogą odnieść w jego ocenie zamierzony skutek w stosunku do ofiary (Pastwa-Wojciechowska, Kaźmierczak, 2018).

Wyniki przedstawionych badań wykazały, że osoby w nich uczestniczące uzyskały wyniki świadczące o przejawianiu wysokiego poziomu empatycznej troski, czyli tendencji do współczucia i troski o drugą osobę. Okazuje się, że otrzymany rezultat nie jest zgodny z dotychczasowymi wynikami badań. Ten wymiar empatii wraz z poznawczym aspektem jest elementem empatii, który hamuje zachowania agresywne (Loudin, Loukas, Robinson, 2003; Finkel i in., 2012). Wysoki poziom empatycznej troski u sprawców przemocy w bliskiej relacji może mieć znaczenie w analizie cyklu przemocy, w szczególności fazy miodowego miesiąca, w której dochodzi do poczucia winy i choć chwilowej chęci zmiany zachowania przez sprawcę (Pastwa-Wojciechowska, Główczevska, 2021).

Empatia niewątpliwie związana jest z lepszym funkcjonowaniem społecznym, z lepszym rozumieniem zasad moralnych i ich sumiennym przestrzeganiem (Hoffman, 1981) oraz ułatwia komunikację międzyludzką (Bonino, 1993). Badania wskazują także, że empatia pomaga w zrozumieniu sytuacji drugiego człowieka dzięki odbieraniu i osobistemu doświadczeniu emocji drugiej osoby (Segal, 2011). Polskie badania również potwierdziły, że wysoki poziom empatycznej troski oraz poznawczy wymiar empatii były ujemnie związane z akceptowaniem przemocy, natomiast osobista przykrość związana z doświadczeniem negatywnych emocji w odpowiedzi na sytuację drugiej osobie była dodatnio związana z akceptacją agresji (Kaźmierczak, Pastwa-Wojciechowska, Błażek, 2015). Przegląd badań i literatury przedmiotu pozwala na przyjęcie założenia, że brak empatii jest łączony z zachowaniami przestępczymi, a w przypadku osób z osobowością psychopatyczną, które stanowią dużą część populacji przestępców, poziom ten jest skrajnie niski (Pastwa-Wojciechowska, 2004, 2013; Pastwa-Wojciechowska, Kaźmierczak, 2018). Należy jednak zwrócić uwagę, że danych wskazujących na poziom empatii u osób stosujących przemoc w bliskich związkach jest niewiele, a te, którymi dysponujemy, nie są jednoznaczne. Wiele badań wskazuje natomiast, że u sprawców częściej występują trudności w identyfikowaniu i werbalizowaniu własnych uczuć, co często związane jest z nasileniem zachowań agresywnych i gorszą odpowiedzią na standardowe programy terapeutyczne (Veggi i in., 2023).

Analiza wyników badań własnych wykazała, że sprawcy przemocy domowej w badanej grupie wykazują przeciętne nasilenie inteligencji emocjonalnej w porównaniu z wynikami ogólnej populacji. Oprócz określenia nasilenia tej cechy wśród sprawców przemocy domowej, sprawdzono także jej związek z empatią. Wykazano, że w badanej grupie inteligencja emocjonalna nie jest istotnie związana z tymi wymiarami. Większość badań dotyczących związku inteligencji emocjonalnej wskazuje na jej niski poziom wśród sprawców przemocy domowej. Przykładowo, badania dowiodły, że sprawcy przemocy domowej mają niższą inteligencję emocjonalną niż populacja ogólna, co wydaje się związane z silniejszą tendencją do przemocy. Dodatkowo osoby stosujące przemoc wykazują znacząco niższe umiejętności funkcjonowania społecznego. Może to wynikać z braku świadomości swoich emocji i z trudnością wglądu w to, jak powstają ich emocje. Badania te wykazały również, że niska inteligencja emocjonalna jest predyktorem stosowania przemocy zarówno wśród sprawców przemocy, jak i w grupie ogólnej (Winters, Clift, Dutton, 2004).

Inteligencja emocjonalna sprzyja lepszemu rozwiązywaniu konfliktów oraz stosowaniu skuteczniejszych strategii radzenia sobie ze stresem, stanowi także predyktor mniejszej agresywności oraz lepszej kontroli impulsów (Matczak, Knopp, 2013). Biorąc pod uwagę fakt, że sprawcy przemocy z badanej grupy charakteryzują się również niższą inteligencją emocjonalną, jakość związku i relacji u osób pozostających w związku, w którym dochodzi do przemocy, może być bardzo obniżona. Zmniejszone umiejętności rozpoznawania, konstruktywnego wyrażania, a zwłaszcza wykorzystywania emocji w relacjach między partnerami w życiu mogą prowadzić do aktów agresji. Najnowsze wyniki badań pokazują, że sprawcy przemocy w bliskim związku romantycznym częściej mają trudności z rozpoznawaniem emocji u innych oraz z regulacją własnych emocji, co jest czynnikiem ryzyka eskalacji przemocy (Sarrate-Costa i in., 2025).

Wnioski

Wyniki badań własnych wskazują na wysokie nasilenie empatii oraz umiarkowane inteligencji emocjonalnej wśród sprawców przemocy domowej. Być może, osoby te silnie odczuwają emocje związane z sytuacją drugiej osoby, ale nie mają umiejętności radzenia sobie z tymi emocjami, ich rozumienia, przyczyn i konsekwencji. Umiejętności te mogłyby pomóc osobom uwikłanym w relację przemocową w zrozumieniu swojej sytuacji i emocji jakie w jej wyniku się pojawiają. Zrozumienie stanów emocjonalnych z całą pewnością mogłoby się przyczynić do stosowania bardziej konstruktywnych strategii radzenia sobie i tworzenia nowych planów działania. Zaprezentowane w artykule rozważania i wyniki mogą stanowić wstęp do dalszych rozważań teoretycznych i badawczych na temat funkcjonowania emocjonalnego osób stosujących przemoc w bliskim związku romantycznym,

a co za tym idzie, stanowią wskazania do oddziaływań terapeutycznych dla osób pracujących w obszarze przemocy partnerskiej.

Ograniczenia badań

Największym ograniczeniem przedstawionego badania jest stosunkowo mała liczebność grupy badanej, co wynika przede wszystkim z możliwości dotarcia do niej. Zwiększenie liczby osób badanych wzmocniłoby istotność uzyskanych wyników, albowiem aktualnie możemy raczej mówić o pewnych tendencjach. Warto w tym miejscu jednak zaznaczyć, że dotarcie do osób, które funkcjonują w związku, w którym dochodzi do przemocy, było bardzo trudne, gdyż osoby te nie wyrażają zgody na udział w badaniu, bojąc się oceny albo ewentualnych konsekwencji, które mogą je spotkać. Należy także uwzględnić efekt związany z ryzykiem potrzeby aprobaty społecznej, czyli tendencją do przedstawiania siebie w lepszym świetle przez odpowiadanie w sposób, który jest społecznie pożądanym. Chcąc zminimalizować wpływ tego zjawiska przeprowadzono wywiad potwierdzający doświadczenie i stosownie przemocy przez osoby badane.

Abstract: People who Use Violence in Close Relationships, Empathy, and Emotional Intelligence

The purpose of this article is to describe the level of empathy and emotional intelligence, and their interrelationships, among domestic abusers. Empathy is frequently regarded as a component of emotional intelligence; consequently, demonstrating the relationship between its various forms and the level of emotional intelligence would provide a comprehensive depiction of emotional competence within the study group. The study utilised two tools: the TEIQue-SF (Trait Emotional Intelligence Questionnaire) by Petrides and Furnham (2001) in a Polish adaptation by Wytykowska and Petrides (2007) and the Empathic Sensitivity Scale developed by Kazmierczak, Plopy and Retowski (2007). A total of 50 male subjects who had perpetrated acts of violence against their female partners were surveyed and referred to corrective-education classes. The results of the study demonstrated that the subjects: Firstly, a high level of empathy was demonstrated on the Personal Sadness (8 sten) and Empathic Concern (7 sten) scales. In contrast, on the Taking Perspective scale, a moderate level (5 sten) was observed. Secondly, in terms of emotional intelligence, violent individuals were found to have lower scores than the average scores obtained by the authors of the Polish adaptation of the tool. Thirdly, the results did not confirm previous research indicating a relationship between empathy and emotional intelligence.

Keywords: violence in a close relationship, empathy, emotional intelligence, control, emotions.

Bibliografia

- [1] Batson C.D., 1991, *The Altruism Question: Toward a Social-Psychological Answer*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- [2] Batson C.D., 2009, *These Things Called Empathy: Eight Related but Distinct Phenomena*, [w:] *The Social Neuroscience of Empathy* (16–31), (red.) J. Decety, W. Ickes, Cambridge, MA: MIT Press.
- [3] Blair R.J.R., Mitchell D., Blair K., 2005, *The Psychopath: Emotion and the Brain*, Oxford: Blackwell.
- [4] Bonino S., 1993, Empathy, Emotional and Cognitive Processes, Typescripts and Lectures in Polish Academy of Science, Kraków, wykład wygłoszony w Polskiej Akademii Nauk, oddział w Krakowie.
- [5] Browne K.D., Herbert M., 1999, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, tłum. M. Babiuch, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- [6] Cabalski M., 2017, *Przemoc stosowana przez kobiety*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- [7] Castillo R., Salguero J.M., Fernandez-Berrocal P., Balluerka N., 2013, *Effects of an Emotional Intelligence Intervention on Aggression and Empathy Among Adolescents*, „Journal of Adolescence”, 36(5), 883–892.
- [8] Davis M.H., 1999, *Empatia. O umiejętności współodczuwania*, Gdańsk: GWP.
- [9] Davis M.H., 2006, *Empathy*, [w:] *Handbook of the Sociology of Emotions* (443–466), (red.) J.E. Stets, J.H. Turner, New York: Springer.
- [10] DeWall C.N., Buckner J.D., Lambert N.L., Cohen A., Fincham F.D., 2010, *Bracing for the Worst, but Behaving the Best: Social Anxiety, Hostility, and Aggression*, „Journal of Anxiety Disorders”, 24, 260–268.
- [11] Dodge K.A., 1989, *Coordinating Responses to Aversive Stimuli: Introduction to a Special Section on the Development of Emotion Regulation*, „Developmental Psychology”, 25(3), 339–342.
- [12] Dutton D.G., 2001, *Przemoc w rodzinie*, Warszawa: DIOGENES-Grupa Wydawnicza Bertelsmann Media.
- [13] Dyjakon D., 2016, *Przemoc domowa. Czy można wybaczyć i być razem?*, Warszawa: Difin.
- [14] Eisenberg N., 2000, *Emotion, Regulation, and Moral Development*, „Annual Review of Psychology”, 51, 665–697.
- [15] Eisenberg N., Fabes R.A., 1992, *Emotion, Regulation, and the Development of Social Competence*, [w:] *Review of Personality and Social Psychology: Emotion and Social Behavior*, t. 14 (119–150), (red.) M.S. Clark, Newbury Park, CA: Sage.
- [16] Fernández A.M., Dufey M., Kramp U., 2011, *Testing the Psychometric Properties of the Interpersonal Reactivity Index (IRI) in Chile. Empathy in a Different Cultural Context*, „European Journal of Psychological Assessment”, 27, 179–185.
- [17] Finkel E.J., DeWall C.N., Slotter E.B., McNulty J.K., Pond, Jr., R.S., Atkins D.C., 2012, *Using I3 Theory to Clarify when Dispositional Aggressiveness Predicts Intimate Partner Violence Perpetration*, „Journal of Personality and Social Psychology”, 102, 533–549.
- [18] Fitness J., 2001, *Emotional Intelligence and Intimate Relationships*, [w:] *Emotional Intelligence in Everyday Life* (98–112), (red.) J. Ciarrochi, J.P. Forgas, J.D. Mayer, Philadelphia: Psychology Press.

- [19] Hoffman M.L., 1981, *Is Altruism a Past Human Nature?*, „Journal of Personality and Social Psychology”, 40, 121–137.
- [20] Hoffman M.L., 2006, *Empatia i rozwój moralny*, Gdańsk: GWP.
- [21] Kaźmierczak M., 2008, *Oblicza empatii w relacjach małżeńskich: perspektywa psychologiczna*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- [22] Kaźmierczak M., 2015, *Oblicza empatii w procesie adaptacji do rodzicielstwa* [Faces of Empathy in the Process of Adaptation to Parenthood], Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- [23] Kaźmierczak M., Karasiewicz K., 2021, *Dyadic Empathy in Polish Samples: Validation of the Interpersonal Reactivity Index for Couples*, „Current Issues in Personality Psychology”, 9(4), 354–365.
- [24] Kaźmierczak M., Pastwa-Wojciechowska B., Błażek M., 2015, *Empatia a postawy wobec przemocy – doniesienia z badań*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Psychologica”, 19, 141–153.
- [25] Kaźmierczak M., Płopa M., Retowski S., 2007, *Skala wrażliwości empatycznej*, „Przegląd Psychologiczny”, 50(1), 9–24.
- [26] Lewicka A., 2002, *Policjant – empatyczny czy agresywny opiekun prawa?*, „Opieka – Wychowanie – Terapia”, 1, 39–42.
- [27] Loudin J.L., Loukas A.S., Robinson S., 2003, *Relational Aggression in College Students: Examining the Roles of Social Anxiety and Empathy*, „Aggressive Behavior”, 29, 430–439.
- [28] Matczak A., Knopp K.A., 2013, *Znaczenie inteligencji emocjonalnej w funkcjonowaniu człowieka*, Warszawa: Liberi Liberi.
- [29] Mayer J.D., Geher G., 1996, *Emotional Intelligence and the Identification of Emotion*, „Intelligence”, 22(2), 89–114.
- [30] Miller P.A., Eisenberg N., 1988, *The Relation of Empathy to Aggressive and Externalizing/Antisocial Behavior*, „Psychological Bulletin”, 103, 324–344.
- [31] Mischel W., 2015, *Test Marshmallow*, Sopot: Smak Słowa.
- [32] Pastwa-Wojciechowska B., 2004, *Naruszanie norm prawnych w psychopatii. Analiza kryminologiczno-psychologiczna*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- [33] Pastwa-Wojciechowska B., 2013, *Psychopaci. Sprawcy przestępstw seksualnych*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- [34] Pastwa-Wojciechowska B., Główniczewska J., 2021, *Możliwości oddziaływań terapeutycznych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie w warunkach izolacji więziennej*, „Resocjalizacja Polska”, 21, 23–49.
- [35] Pastwa-Wojciechowska B., Kaźmierczak M., 2018, *Między empatią a psychopatią, czyli moralni nieskuteczni czy skuteczni niemoralni*, „Nauka”, 1, 105–127.
- [36] Petrides K.V., 2011, *Ability and Trait Emotional Intelligence*, [w:] *The Wiley-Blackwell Handbooks of Personality and Individual Differences* (s. 656–678), (red.) T. Chamorro-Premuzic, S. von Stumm, A. Furnham, Blackwell Publishing Ltd.
- [37] Płopa M., 2005, *Więzi w małżeństwie i rodzinie. Metody badań*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- [38] Rode D., 2018, *Psychologiczne i relacyjne wyznaczniki przemocy domowej. Charakterystyka sprawców*, Kraków: Superma Lex.
- [39] Rosenberg M.B., 2003, *Nonviolent Communication: A Language of Life*, wyd. 2, Encinitas, CA: PuddleDancer Press.
- [40] Salovey P., Mayer J.D., 1990, *Emotional Intelligence*, „Imagination, Cognition, and Personality”, 9, 185–211.

- [41] Salovey P., Mayer J.D., Caruso D., 2004, *Pozytywna psychologia inteligencji emocjonalnej*, [w:] (red.) J. Czapiński, *Psychologia pozytywna*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [42] Sarrate-Costa C., Lila M., Moya-Albiol L., Romero-Martínez Á., 2025, *Exploring Fixation Times During Emotional Decoding in Intimate Partner Violence Perpetrators: An Eye-Tracking Pilot Study*, „Brain Sciences”, 15(7), 732, <https://doi.org/10.3390/brainsci15070732>.
- [43] Saunders D.G., 1992, *A Typology of Men who Batter: Three Types derived from Cluster Analysis*, „American Orthopsychiatry”, 62, 264–275.
- [44] Segal E.A., 2011, *Social Empathy: A Model Built on Empathy, Contextual Understanding, and Social Responsibility that Promotes Social Justice*, „Journal of Social Service Research”, 37(3), 266–277.
- [45] Stocks E.L., Lishner D.A., Decker S.K., 2009, *Altruism or Psychological Escape: Why does Empathy Promote Prosocial Behavior?*, „European Journal of Social Psychology”, 39(5), 649–665.
- [46] Szczygieł D., Jasielska A., Wytykowska A., 2015, *Psychometric properties of the Polish version of the Trait Emotional Intelligence Questionnaire-Short Form*, „Polish Psychological Bulletin”, 46(3), 447–459.
- [47] Vassel-Augenstein R., Ehrlich A., 1992, *Male batterers: Evidence for psychopathology*, [w:] *Intimate violence: Interdisciplinary perspectives* (s. 139–154), (red.) E.C. Viano), Hemisphere Publishing Corp.
- [48] Veggi S., Benfante A., Di Tella M., Roveta F., Castelli L., Zara G., 2023, *Intimate Partner Violence and Alexithymia: Do Emotions Matter? A Systematic Review and Meta-Analysis*, „Trauma, Violence, & Abuse”, 25(3), 2521–2534, <https://doi.org/10.1177/15248380231217045>.
- [49] Walker L.E., 1991, *Posttraumatic Stress Disorder in Women: Diagnosis and Treatment of Battered Woman Syndrome*, „Psychotherapy”, 28(1).
- [50] Winters J., Clift R.J.W., Dutton G., 2004, *An Exploratory Study of Emotional Intelligence and Domestic Abuse*, „Jurnal of Family Violence”, 19, 255–267.
- [51] Wojciszke B., 2017, *Psychologia miłości*, Gdańsk: GWP.